

**ADRIAN ZIĘBA
MICHAŁ STĄNGEL**

Politechnika Śląska

REWITALIZACJA KLUCZOWYCH PRZESTRZENI PUBLICZNYCH W CENTRACH MIAST OBSZARU FUNKCJONALNEGO CHORZOWA, RUDY ŚLĄSKIEJ I ŚWIĘTOCHŁOWIC*

Abstract: Revitalization of Key Public Spaces in the Center of the Cities of Functional Area of Chorzów, Ruda Śląska and Świętochłowice. Shaping high quality public space in the compact urban structure is essential in stimulating the process of the „return to the centre”. In Silesian Conurbation this issue is often combined with downtown brownfield regeneration. Three cities – Świętochłowice, Ruda Śląska and Chorzów – undertook a co-operation within their functional area on the subject of shaping public spaces, including new public spaces on revitalized brownfields. The project was performed with the use of participatory methods, which confirmed the social expectations towards public spaces and allowed formulating development scenarios, which shall encourage and incline inhabitants and investors to „return to the centre”.
Keywords: Public space, sustainable urbanism, urban centre, urban functional area, urban regeneration.

Wstęp

W ostatnich latach miasta konurbacji górnośląskiej ulegają intensywnym transformacjom m.in. w wyniku przemian społeczno-gospodarczych oraz prowadzonych programów rewitalizacyjnych. W procesie „powrotu do centrum” ważną rolę odgrywa zarówno odnowa przestrzeni publicznych, jak i powtórne wykorzystanie terenów zdegradowanych, w tym terenów poprzemysłowych. Czasami problematyka ta łączy się, gdy w ramach rewaloryzacji na terenach zdegradowanych powstają też nowe prze-

* Opracowanie powstało jako prezentacja części projektu pt.: „Zintegrowany Projekt Przekształcania Kluczowych Przestrzeni Publicznych Obszaru Funkcjonalnego Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic”, wykonanego w ramach projektu „Zintegrowane podejście do problemów obszarów funkcjonalnych na przykładzie Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic”, finansowanego z Programu Operacyjnego Pomoc Techniczna 2007-2013.

strzenie publiczne. Procesy takie w wielu miastach przyniosły już konkretne efekty, natomiast wciąż pozostaje jeszcze wiele miejsc „czekających na rewitalizację” – takich, jakie były przedmiotem opisywanych prac studialno-koncepcyjnych.

Obecnie samorządy miejskie starają się przeciwdziałać dehumanizacji miejsc o wysokim potencjale wykorzystania a część tych działań przeprowadzana jest z udziałem mieszkańców, co ma istotne znaczenie przy ocenie efektu końcowego. W pewnym zakresie już istnieje możliwość zaobserwowania tego procesu w wielu miastach Śląska. Przykładem może być ulica Mariacka położona w obrębie stolicy regionu – miasta Katowice. Niegdyś zdominowana przez ruch samochodowy; dziś w wyniku skoordynowanych działań jest jedną z najbardziej uczęszczanych i rozpoznawalnych ulic Górnego Śląska.

Kolejnym przykładem działań rzutującym na funkcjonowanie śródmieść oraz procesy ich rewitalizacji może być restauracja dwóch zabytkowych wież wyciągowych dawnej kopalni „Polska” w Świętochłowicach. Położone niedaleko ścisłego centrum miasta, zgodnie z realizowanym projektem mają zostać zaadaptowane na cele kulturalne, edukacyjne, turystyczne oraz społeczne. W Rudzie Śląskiej skupiono się na tworzeniu miejsc przeznaczonych dla dzieci i ich rodzin, natomiast w Chorzowie w ostatnich latach prowadzono wiele działań na rzecz podkreślenia walorów miejsc mogących w przyszłości stać się głównymi przestrzeniami publicznymi miasta. Takim przykładem jest rewaloryzacja wieży wyciągowej szybu „Prezydent”, gdzie obecnie odbywa się wiele imprez okolicznościowych, takich jak wieczory filmowe czy koncerty. Z inicjatywy władz miasta powstało także wiele projektów konkursowych dotyczących przebudowy rynku w Chorzowie wraz z budową centrum przesiadkowego.

Mimo wspomnianych realizacji, następne prace rewitalizacyjne oraz rewaloryzacyjne przestrzeni publicznych, ich kontynuacja i rozwój wydają się konieczne. Takim działaniom dobrze odpowiada określenie „miejska akupunktura”. Termin ten mówi o małoskalowych interwencjach w przestrzeni, w celu przeobrażenia większego zakresu miejskiego, w wyniku wzajemnych oddziaływań [Lerner 2007; Stangel 2013 s. 154]. Obecnie wiele z przeprowadzonych analiz oraz obserwacji zdają się wskazywać na korelację, jaka występuje między jakością przestrzeni miejskiej a jakością życia mieszkańców i czerpanych z tego korzyści środowiskowych lub społecznych.

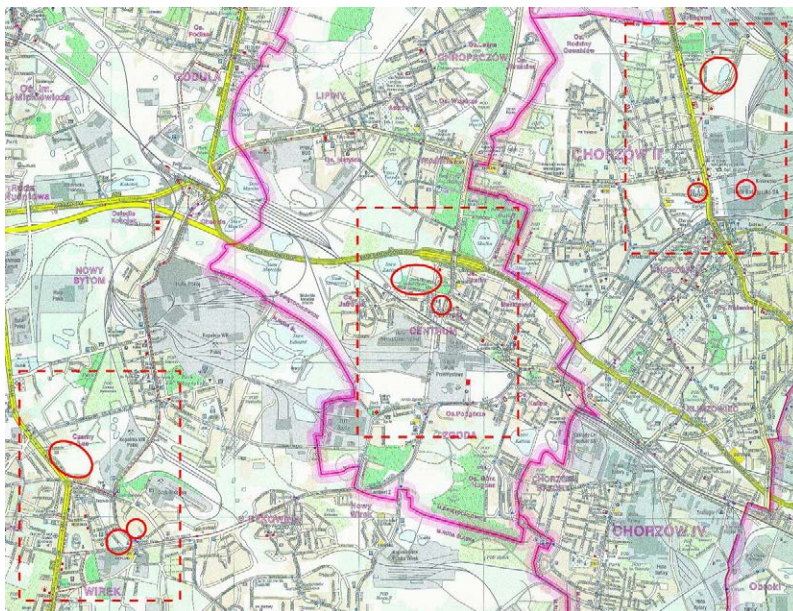
Opracowanie przedstawia analizy wybranych studiów przypadków projektów rewaloryzacji kluczowych przestrzeni publicznych w trzech śląskich miastach: Chorzowie, Rudzie Śląskiej i Świętochłowicach. Celem projektu było wyznaczenie newralgicznych punktów miasta w rejonie śródmieść z wykorzystaniem metody partycypacyjnej, a następnie zaproponowanie scenariuszy przyszłości, które w przypadku realizacji mogłyby stworzyć synergiczny efekt rewitalizacyjny pomiędzy uporządkowaniem przestrzeni, zwiększeniem funkcjonalności i zwiększeniem użyteczności miejsca dla społeczności lokalnej.

1. Założenia teoretyczne

Zgodnie z Ustawą „przestrzeń publiczna to obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokajania potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych ze względu na jego położenie oraz cechy funkcjonalno – przestrzenne” [Ustawa... 2003]. Przestrzeń publiczną tworzą zatem powszechnie dostępne układy, zarówno o charakterze miejskim, ukształtowane przez obiekty architektury wokół ulic, placów, miejsc, związanych z użytkowaniem publicznym, miejsc związanych z wydarzeniami historycznymi, kulturowymi lub tradycją, wraz z tworzącymi obudowę tych przestrzeni pierzejami zabudowy i elewacjami obiektów, jak i niebędące wnętrzami urbanistycznymi powszechnie dostępne obszary o szczególnych walorach krajobrazowych, kulturowych, przyrodniczych. Wymagane jest, aby najważniejsze czynniki odpowiedzialne za udaną przestrzeń miejską współgrały w celu stworzenia dobrze prosperującej całości [Gehl 2014].

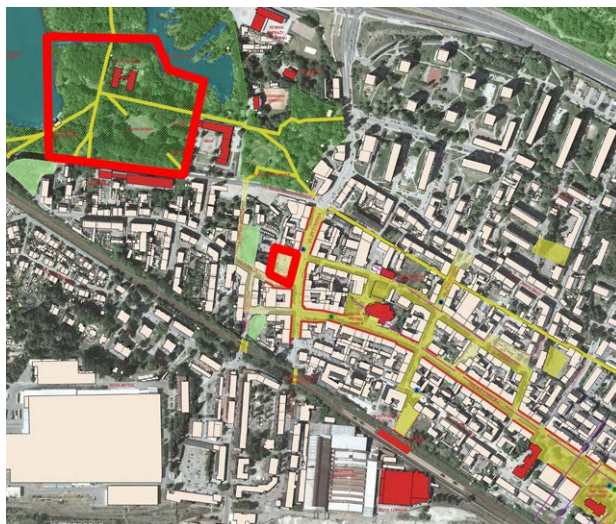
Chmielewski mówi wprost o wpływie dobrze funkcjonujących przestrzeni publicznych na możliwość ich zmian. Uważa on, że „miasta o estetycznych i zadbanych, pełnych ruchu i gwaru przestrzeniach publicznych mają nieporównywalnie większe szanse na rozwój, niż miasta pozbawione takich przestrzeni” [2001, s. 176]. Kreowanie dobrych miejsc publicznych przyczynia się do tego, że są one odbierane jako nowa „wizytówka” miasta stanowiąca o jego tożsamości, celach oraz dążeniach i może być postrzegana w ten sposób nie tylko przez mieszkańców, mających codzienny kontakt z tymi obszarami, ale także pracowników lub turystów obierających sobie te przestrzenie za cel swojej wizyty [Stangel 2013, s. 131]. Powszechnie wydaje się to, że sami ludzie oraz ich aktywność w danym miejscu przyciągają siebie nawzajem, czyniąc przez to miejsce uznane za „udane” [Gehl 2009, s. 23]. Odpowiednio zaprojektowana przestrzeń pozwala wpływać na zachowania, poprzez kreowanie dobrych warunków dla wydarzeń społecznych, co w konsekwencji umożliwia tworzenie miasta tętniącego życiem [Gehl 2009, s. 31].

Przestrzeń publiczna jest kluczowym elementem rewitalizacji centrów miast. Inwestycje w przestrzeni publicznej sprawiają, że ludzie są bardziej skorzy do osiedlania się, czy też podejmowania pracy w danym miejscu [Chmielewski 2001, s. 176]. Kolejną zaletą podejmowania inwestycji infrastrukturalnych jest działanie polegające na połączeniu obszarów uznanych za kryzysowe z obszarami przestrzeni publicznych, dobrze funkcjonujących w tkance miejskiej. Takie zestawienie może być kluczowym podczas wieloaspektowego procesu rewitalizacji śródmieść [Ogrodnik 2012, s. 51]. Wśród obszarów przestrzeni publicznej na szczególną uwagę zasługują te obszary, które mają specjalne znaczenie w centrach miast. Powstrzymanie żywiołowego rozlewania się miast oraz pogłębiania chaosu przestrzennego jest możliwe przez działania, takie jak intensyfikacja zagospodarowania czy podniesienie jakości śródmieść. Wybór terenów niegdyś zabudowanych lub uzupełnienie zabudowy zamiast ekspansji na tereny niezabudowane wydaje się kluczowy [Krajowa Polityka Miejska... 2014,

Ryc. 1. Lokalizacja kluczowych przestrzeni publicznych objętych projektem na planie miast – Gliwice, Chorzów, Ruda Śląska, Świętochłowice, Zabrze

Źródło: Wydawnictwo Demart SA, Warszawa, 2013.

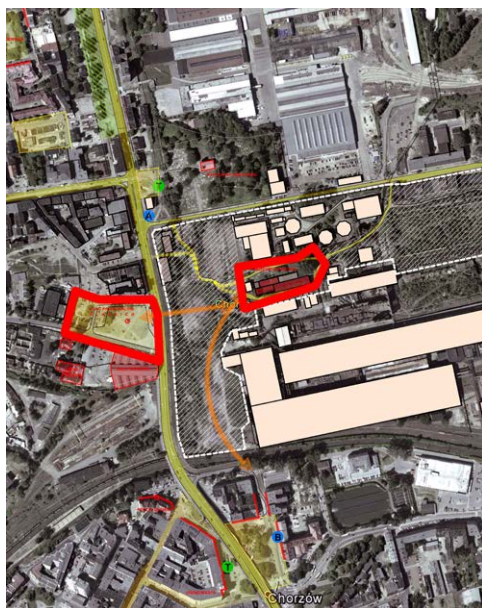
Ryc. 2. Lokalizacja kluczowych przestrzeni publicznych objętych projektem na planie miasta Świętochłowice w kontekście śródmieścia

Źródło: Archiwum zespołu autorskiego.

Ryc. 3. Lokalizacja kluczowych przestrzeni publicznych objętych projektem na planie miasta Ruda Śląska w kontekście śródmieścia

Źródło: Archiwum zespołu autorskiego.

Ryc. 4. Lokalizacja kluczowych przestrzeni publicznych objętych projektem na planie miasta Chorzów w kontekście śródmieścia

Źródło: Archiwum zespołu autorskiego.

s. 26]. Podobne działanie zostało wykorzystane w przypadku Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic.

2. Metodyka

Celem pracy była analiza struktury przestrzeni publicznych Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic oraz opracowanie tych przestrzeni, które mogłyby być istotnymi w procesach rewitalizacyjnych śródmieść. Aby tego dokonać ważne było, by wyznaczone przestrzenie poddawane pod rozagę do dalszego opracowania, znajdowały się w obrębie szeroko rozumianych centrów miast oraz mogły stanowić swojego rodzaju „lukę” w zwartej strukturze miejskiej z dobrze funkcjonującymi przestrzeniami publicznymi. Jednym z kryteriów wyboru była także chęć powtórnego wykorzystania w projekcie terenów zdegradowanych, w tym terenów poprzemysłowych jako elementów strategii przywracania roli śródmieść we współczesnych miastach.

Po przeanalizowaniu struktury przestrzeni publicznych i przeprowadzeniu badań dostępnego materiału, sformułowano scenariusze przyszłości dla tych miejsc. Podczas formowania scenariuszy a także w procesie analizy uwarunkowań zastosowano metodę partycypacyjną. Przeprowadzono trzy spotkania konsultacyjne (po jednym w każdym mieście uczestniczącym w projekcie), w których wzięli udział przedstawiciele społeczności lokalnej, urzędów i instytucji, w tym lokalni specjaliści – łącznie ok. 90 osób. Wyniki konsultacji wraz z analizą powstałego materiału zostały utrwalone i posłużyły do przygotowania scenariuszy przyszłości dla poszczególnych przestrzeni.

Podstawą zaproponowanych rozwiązań na wybranych terenach było rozpoznanie przestrzeni urbanistycznej i przyczyn występujących w niej zjawisk. Dzięki temu określono obszary uznane za kryzysowe, wymagające interwencji przestrzennej, społecznej lub gospodarczej [Gasidło 2010, s. 109]. Należy wspomnieć, że wytyczone obszary zgadzały się z pewnymi założonymi celami, takimi jak stworzenie wysokiej jakości przestrzeni publicznej powiązanej z obszarami ścisłych śródmieść oraz mogącej stać się katalizatorem zmian w centrach miast [Stangel 2013, s. 132]. Kolejne elementy zakresu nawiązywały do metody rewitalizacji stosowanej m.in. przez Gasidłą, tj.: diagnoza stanu, delimitacja obszaru, waloryzacja urbanistyczna, określenie celów rewaloryzacji, wskazanie środków i metod rewaloryzacji oraz projekty rewaloryzacji. [Gasidło 2014/2015].

Podczas badań posługiwano się analizami architektonicznymi i urbanistycznymi (zarówno na podstawie dokumentów, jak i *in situ*). Dokonano ponownej waloryzacji z uwzględnieniem uwag wniesionych podczas przeprowadzonych ankiet oraz konsultacji z mieszkańcami. W wyniku tych czynności zogniskowano obszar interwencji projektowej przez jego delimitację. Kolejnym krokiem było nakreślenie zbioru działań „poprzez generowanie nowych wariantów projektu przy użyciu samego projektu jako procesu do studiowania”. [Niezabitowska 2014, s. 43]. Oparto się na metodzie „*research by design (badania w projektowaniu lub w trakcie projektowania)*” opisanej

przez Niezabitowską [2014, s. 43]. Używając projektu jako procesu podlegającemu badaniom autorzy generują wiele wariantów rozwiązań, aby w kolejnym kroku w wyniku powiązań tych wariantów doprowadzić do możliwych zmian, a jednocześnie do stworzenia w wyniku tych działań nowej, odmiennej koncepcji.

Diagnoza stanu

Na przestrzenie publiczne Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic możemy spojrzeć w trzech skalach. W skali miasta widzimy ukształtowany w procesie planowania i projektowania nowego miasta system przestrzeni otwartych, dostępnych w każdej części miasta i położonych w niewielkich od siebie odległościach; powiązanych z terenami zieleni. W skali poszczególnych miejsc widzimy, że są one często niewystarczająco zdefiniowane, niedomknięte, chaotyczne i niezagospodarowane. Wiele przestrzeni otwartych poza śródmiejską tkanką gęstej zabudowy to raczej nieużytki niż atrakcyjne przestrzenie publiczne. Przestrzenie wymagają domknięcia, uczytelnienia poszczególnych miejsc, jak i wzajemnych powiązań. W skali detalu, z wyjątkiem niedawno zagospodarowanych przestrzeni (jak np. Plac Jana Pawła II w Rudzie Śląskiej), wiele elementów tworzących przestrzeń publiczną jest zdegradowana; zdewastowane są chodniki, posadzki, meble uliczne, zieleń, krawężniki. Usługi na krawężniach – w parterach budynków – często są niskiej jakości, występują niekomfortowe warunki poruszania się pieszych, brak miejsc do siedzenia, niewystarczające oświetlenie itp. Wszystko to sprawia, że przestrzenie te są często nieprzyjazne i niesatysfakcjonujące.

Delimitacja

Na podstawie określenia zjawisk degradacji występujących na danych obszarach wytyczono osiem obszarów charakterystycznych dla Obszaru Funkcjonalnego, obejmujących zdegradowane tereny przemysłowe z zabudową historyczną, zdegradowane tereny rekreacyjne, oraz istniejące i potencjalne przestrzenie w zabudowie miejskiej. Z ośmiu wytyczonych obszarów, te które są położone w centrach miast dają możliwość synergii pomiędzy centrami miast a nowymi przestrzeniami publicznymi. Te przypadki – po jednym dla każdego z miast – zostaną opisane w dalszej części opracowania.

W Świętochłowicach jest to działka przy skrzyżowaniu ul. Bytomskiej i ul. 1 Maja, obecnie wykorzystywana jako parking (ryc. 2, fot. 1). Historycznie teren ten był zabudowany, ale w wyniku wyburzenia obecne uwarunkowania skłaniają do przeznaczenia terenu na plac publiczny. Granicę projektu wyznaczyły objęte ochroną konserwatorską kamienice położone w bezpośrednim otoczeniu, a od strony północnej planowana droga mająca odciążyć ulice wokół placu od ruchu kołowego. Ograniczeniem prawnym w tym przypadku były granice działek – starano się tak dobrać teren, aby większość obszaru była lub mogłaby być w posiadaniu władz miasta.

Fot. 1. Wybrany obszar rewaloryzacji w Świętochłowicach – działka przy skrzyżowaniu ul. Bytomskiej i ul. 1 Maja

Źródło: Archiwum zespołu autorskiego.

Fot. 2. Wybrany obszar rewaloryzacji w Rudzie Śląskiej – otoczenie pokopalnianego szybu „Andrzej”

Źródło: Archiwum zespołu autorskiego.

W Rudzie Śląskiej obszarem potencjalnej przestrzeni publicznej wzbogacającej centrum jest otoczenie pokopalnianego szybu „Andrzej” (ryc. 3, fot. 2). Teren wyznaczono w taki sposób, by maksymalnie wykorzystać atuty dziedzictwa przemysłowego

Rudy Śląskiej, jakim jest szyb kopalni oraz maksymalnie podkreślić jego unikalne walory architektoniczne. Przestrzeń wokół obiektu ma kształt prostokątnego placu o powierzchni ok. 2 ha. W bezpośrednim sąsiedztwie strefy ochrony konserwatorskiej, której podlega wieża, istnieje ciąg garaży ograniczający możliwość interwencji projektowej, mogących stanowić rezerwę terenu w przypadku rozwoju tej przestrzeni oraz porozumienia z dzierżawcami.

W Chorzowie miejscem rewaloryzacji urbanistycznej była działka o powierzchni ok. 1 ha położona na terenach po byłej hucie „Kościuszko”, której właścicielem jest miasto Chorzów (ryc. 4, fot. 3). Sąsiedztwem była hala elektrowni dawnej Królewskiej Huty. Brak budynków mieszkalnych w pobliżu oraz obecność terenów inwestycyjnych a także przemysłowych mogą stanowić o potencjalnym kontekście funkcjonalnym.

Fot. 3. Wybrany obszar rewaloryzacji w Chorzowie – działka położona na terenach po byłej hucie „Kościuszko”

Źródło: Archiwum zespołu autorskiego.

Waloryzacja urbanistyczna

W otoczeniu każdego z wybranych terenów pojawia się atut w postaci dziedzictwa historycznego. W Świętochłowicach były to zabudowania mieszkalne, w Rudzie Śląskiej wieża wyciągowa kopalni „Błogosławieństwo Boże” natomiast w Chorzowie – budynki Królewskiej Huty. Obecność tego typu obiektów może stanowić o tzw. klimacie zrewaloryzowanych miejsc oraz ich rozpoznawalności w miejskiej tkance, a w szerszym kontekście – całego Śląska. Istotne jest także położenie wybranych obszarów w obrębie śródmieść lub w ich bezpośrednim sąsiedztwie. Sprzyja to nie tylko hamowaniu degradacji centrów miast, ale także utworzeniu nowych możliwości rozwoju.

W Świętochłowicach, ze względu na przeznaczenie placu, dużą zaletą jest otoczenie w postaci zabytkowych budynków mieszkalnych wraz z licznymi usługami, których ilość może stanowić pewną miarę życia miejskiego na zaprojektowanym placu. Istnieje także możliwość rozbudowy bazy obiektów usługowych, takich jak drobna gastronomia, ze względu na rezerwę terenową. Kolejną zaletą jest bardzo dobre skomunikowanie z oddalonymi częściami miasta przez bliskość przystanku komunikacji autobusowej i tramwajowej. Połączenie placu z deptakiem od strony ul. Katowickiej może być korzystne ze względu na budowę sekwencji atrakcyjnych przestrzeni publicznych.

Budynkiem stanowiącym kompozycyjną dominantę obszaru Rudy Śląskiej jest szyb, którego budowę rozpoczęto w 1870 r. Teren opracowania odznacza się brakiem konsekwentnych dojsć do projektowanej przestrzeni przez co nie można nadać temu obiektowi odpowiedniej rangi. W pobliżu wieży znajduje się osiedle mieszkaniowe stanowiące bazę użytkowników projektowanego miejsca, a także dobrze zachowana zieleń urozmaicająca doznania estetyczne. Powiązania z kolejnymi przestrzeniami publicznymi oraz komunikacją miejską także stanowią o atrakcyjności tego miejsca.

Otoczenie Huty w Chorzowie w większości stanowią pomocnicze zabudowania obsługujące hutę w przeszłości oraz niezabudowane działki. Sąsiedztwo porośnięte jest częściowo gęstą, nieuporządkowaną zielenią niską oraz pojedynczymi drzewami o niewysokiej wartości przyrodniczej. Dojazd znajduje się jedynie od jednej strony. Połączenie piesze z tym terenem również w dużej mierze jest utrudnione. Atutem jest działanie władz miasta odnośnie do samego budynku. Przygotowany został projekt renowacji obiektu, który docelowo ma stać się siedzibą planowanego muzeum hutnictwa, przez co obiekt może stanowić o atrakcyjności projektowanego wokół terenu. Działania te mają na celu przywrócenie oryginalnej formy architektury oraz umożliwienie adaptacji na nowe funkcje.

3. Cele rewaloryzacji i zaproponowane środki, działania i rozwiązania programowo-przestrzenne rewaloryzacji

Punktem docelowym opracowania jest sformułowanie zasad postępowania z kluczowymi przestrzeniami publicznymi. Istotą zaproponowanych przekształceń kluczowych przestrzeni publicznych w Obszarze Funkcjonalnym jest poprawa komfortu użytkownika, ożywienie funkcjonalne oraz wyróżnienie estetyczne. Dla poszczególnych przestrzeni sformułowano indywidualne programy obejmujące m.in. takie elementy, jak: ukształtowanie geometrii, w tym nowych pierzei, powiązania komunikacyjne, wymiana nawierzchni, wprowadzenie nowych elementów małej architektury, wprowadzenie urządzeń sportowych i rekreacyjnych, itp. Zaproponowano także elementy artystyczne i informacyjne, przekazujące treści związane z lokalnymi walorami (np. dziedzictwo przemysłowe, walory przyrodnicze). Zasugerowano też powiązania

nowego zagospodarowania z aktywizacją tych przestrzeni (np. wydarzenia w ramach Industriady; Szlak Zabytków Techniki itp.)

Świętochłowice

Miasto Świętochłowice nie ma jednoznacznie zdefiniowanej przestrzeni spełniającej funkcji „rynku” lub placu miejskiego, natomiast wybrany obszar mógłby spełniać takie zadanie ze względu na swoje położenie w ścisłym śródmieściu, jak i ze względu na dobre skomunikowanie z częścią zrehabilitowanych obszarów. Wysokiej jakości zagospodarowanie mogłoby podkreślać rangę miejsca jako kluczowej przestrzeni publicznej.

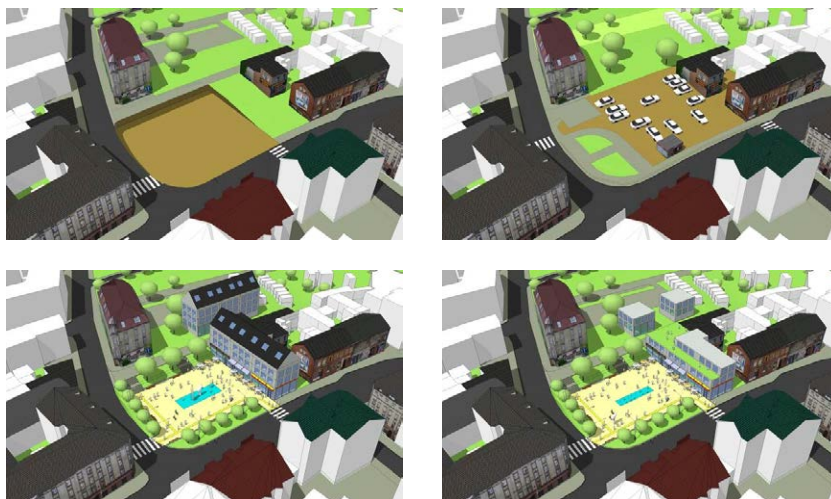
Ryc. 5. Wizualizacja rewitalizacji obszaru w Świętochłowicach

Źródło: Opracowanie A. Zięba.

Jednym ze środków uzyskania pożądanego wyniku było udoskonalenie funkcjonalności i atrakcyjności miejsca, a w konsekwencji także otoczenia. Restrukturyzacja działek i powstanie nowej zabudowy tworzącej pierzeję placu miejskiego mogą wzbogacać przestrzennie oraz funkcjonalnie projektowane założenie. Stymulowanie życia miejskiego przez nowe funkcje usługowe może przyczynić się do wzrostu bezpieczeństwa, a poprawa estetyki do wzrostu atrakcyjności sąsiednich terenów jako miejsca zamieszkania.

W projekcie zalecono, wykorzystując możliwość stworzenia nowego miejsca o charakterze placu miejskiego, skomponowanie atrakcyjnego ciągu przestrzeni publicznych wraz z przebudową ulicy Katowickiej. W tym celu przeorganizowano ruch pieszy dla ułatwienia przemieszczania się. Zlikwidowano bariery oddzielające plac od strony ul. Bytomskiej, a w ich miejsce zaproponowano pas zieleni niskiej i krzewów mogący odgrywać rolę izolacji akustycznej. Sam teren placu został w większej części niezabudowany. Aby w pełni wykorzystać cały potencjał generowania

korzystnych efektów przez tę przestrzeń publiczną zaleca się, by wykorzystać istniejące usługi w otaczającej zabudowie i dookreślić krawędzie przyszłego placu, przez wytworzenie pierzei wraz z usługami po północnej stronie. Zaprojektowanie wysokiej jakości posadzki placu, elementów małej architektury, czy dysz wodnych uzupełnią rolę pełnowartościowej przestrzeni publicznej (ryc. 5 i 6).

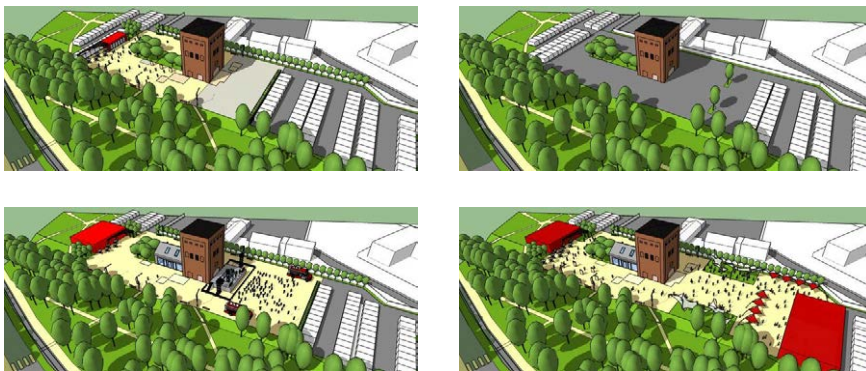
Ryc. 6. Schemat zasady rewaloryzacji obszaru w Świętochłowicach

Źródło: Opracowanie A. Zięba.

Ruda Śląska

W Rudzie Śląskiej celem było stworzenie terenu pielęgnującego dziedzictwo historyczne, służącego okolicznym mieszkańcom oraz wzbogacającego ofertę rozrywkową Rudy Śląskiej będącym miejscem bezpiecznym, przeznaczonym dla szerokiej gamy użytkowników. Docelowo przestrzeń ta okazjonalnie powinna być wykorzystywana na imprezy masowe. Zakładane jest także wykorzystanie budynku szybu na nowe cele wraz z wkomponowaniem istniejącej zieleni w planowane zagospodarowanie.

Załoženiami wykorzystanymi w celu usprawnienia funkcjonowania terenu wokół szybu „Andrzej” po to, aby przywrócić aktywność ludzką w tej części miasta, były m.in. korekta funkcjonalności miejsca, estetyzacja otoczenia, a także stymulowanie aktywności rekreacyjnych i edukacyjnych. Jednym ze środków polepszania odbioru tego obszaru przez mieszkańców było zwiększenie bezpieczeństwa oraz stworzenie aktywności dla młodzieży, co może rzutować na poprawę jakości życia na sąsiednim osiedlu, a także wzrostu atrakcyjności sąsiednich terenów jako miejsc przyjaznych.

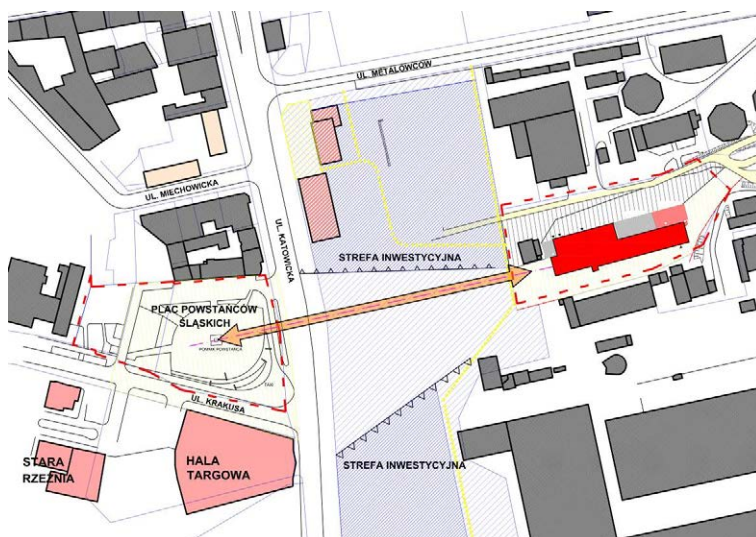
Ryc. 7. Schemat zasady rewitalizacji obszaru w Rudzie Śląskiej

Źródło: Opracowanie O. Pilarz.

Zaproponowane rozwiązania programowo-przestrzenne opierają się na adaptacji budynku szybu zgodnie z założeniami „Ramowej koncepcji zagospodarowania” budynku nadszybowego szybu „Andrzej” w Rudzie Śląskiej. Wokół niej organizowane są drobne usługi, takie jak ogródek letni, kawiarnia, a także wydarzenia odbywające się w regularnych odstępach czasu. Dzięki maksymalizacji oferty atrakcji zaproponowanej odwiedzającym to miejsce, możemy sprawić, że większa część z tych osób będzie pozostawała w tym miejscu, zwiększając potencjał oddziaływania nowo wykreowanej przestrzeni, jaką będzie teren w sąsiedztwie szybu. Wyeksponowano ciągi komunikacyjne z osiedli w kierunku przystanków komunikacji publicznej oraz powiązano teren wokół obiektu z otoczeniem za pomocą ścieżek. Założono wytworzenie pierzei domykających przestrzeń publiczną. Niekorzystne widoki oddzielono pergolami. Wymiana nawierzchni oraz wprowadzenie nowych, funkcjonalnych i komfortowych elementów zagospodarowania (małej architektury), takich jak: ławki, latarnie, tablice informacyjne są czynnikiem do poprawy jakości miejsca. Tymczasowe instalacje świetlne mogą przyczynić się do aktywizacji przestrzeni. Zieleni przerzedzono od strony ul. Odrodzenia, aby poprawić widoczność szybu, a także wprowadzono nowe nasadzenia (ryc. 7).

Chorzów

W Chorzowie obszar przemysłowy stanowi historyczny rdzeń miasta. W celu skutecznej rewitalizacji powinien być poprawnie skomunikowany z otoczeniem, docelowo także z Placem Powstańców, halą expo, ulicą Katowicką i sąsiednimi funkcjami usługowymi. Kluczowa przestrzeń publiczna związana z dziedzictwem miasta, przyciągająca żywą ekspozycją muzeum, klimatem przemysłowym oraz towarzyszącą gastronomią. Gospodarka zielenią oparta jest na częściowym zachowaniu charakteru istniejącej „dzikiej zieleni” (ryc. 8).

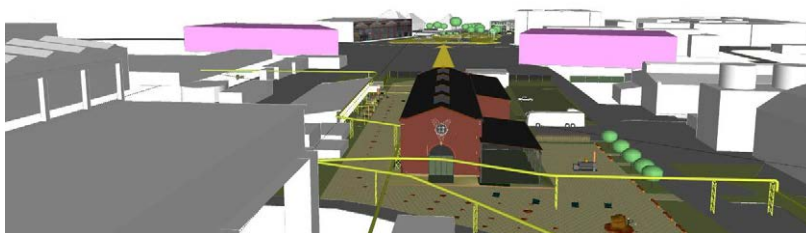
Ryc. 8. Schemat zasady rewitalizacji obszaru w Chorzowie

Źródło: Opracowanie F. Piaścik.

Środkami, jakimi posłużono się w koncepcji było wytworzenie nowego miejsca, włączonego w Szlak Zabytków Techniki Województwa Śląskiego, poprawa jego funkcjonalności oraz atrakcyjności miejsca. Takie działania mogą pociągnąć za sobą wzrost atrakcyjności sąsiednich terenów jako terenów inwestycyjnych. Istotnymi zagadnieniami są także połączenia komunikacyjne, kompozycyjne oraz funkcjonalne z terenami sąsiednimi. Stymulowanie aktywności przez nowe funkcje kulturowe i towarzyszące usługowe stwarzają warunki do organizacji cyklicznych wydarzeń plenerowych.

Zaproponowane rozwiązanie terenu wokół obiektów huty zakłada wydzielenie stref funkcjonalnych: od wschodu strefę reprezentacyjną, przedpole fasady budynku, od północnego-wschodu rezerwę na ewentualne przyszłe powiązanie przestrzenne z halą expo, od zachodu – strefę dojścia pieszego i ekspozycji plenerowych z zachowaniem wglądu w kierunku Placu Powstańców, a od południa – strefę kameralnej przestrzeni, ograniczonej „pierzemami”. Wykorzystano walory przestrzeni – widok na żelbetową konstrukcję elektrostalowni. W koncepcji teren ten został ogrodzony z zachowaniem bram od strony wschodniej i zachodniej. Założono także poprawę dostępności pieszej przez usankcjonowanie dojścia od strony zachodniej. W miejscach ruchu pieszego nawierzchnia została utwardzona. Zaproponowano wiele elementów małej architektury, jak ławki i/lub siedziska na murkach; kosze na śmieci i oświetlenie. Rozszerzono funkcję muzeum na wolnym powietrzu przez wprowadzenie elementów stałej lub tymczasowych wystaw plenerowych, wzbogacających i uzupełniających wystawę muzeum hutnictwa. Ofertę informacyjną i edukacyjną dla mieszkańców,

turystów, młodzieży szkolnej i akademickiej uzupełnia ekspozycja. Uwzględniono miejsce na scenę, widownię i tymczasową gastronomię podczas wydarzeń plenerowych (ryc. 8 i 9).

Ryc. 9. Wizualizacja rewaloryzacji obszaru w Chorzowie

Źródło: Opracowanie F. Piaścik.

Podsumowanie

Problematyka kształtowania przestrzeni publicznych jest szczególnie istotna w rewitalizacji i podnoszeniu jakości centrów miast. Opisany przykład współpracy trzech miast średniej wielkości w ramach obszaru funkcjonalnego dotyczył kształtowania nowych przestrzeni publicznych w ramach rewaloryzacji terenów zdegradowanych. Tereny te dzisiaj stanowią luki w tkance miejskiej, ze względu na lokalizację potencjalnie mogą stać się kluczowymi przestrzeniami wzbogacającymi strukturę centrów miast – zwłaszcza przy wypracowaniu dogodnych powiązań z otoczeniem oraz kształtowanie nie tylko zagospodarowania powierzchni terenu, ale aktywnych pierzei funkcjonalnych.

Spośród ośmiu kluczowych przestrzeni publicznych, które zostały ujęte w opracowaniu, w przypadku kilku podjęto już dalsze działania zmierzające do ich realizacji. Zgodnie z informacjami uzyskanymi z Wydziału Rozwoju Miasta Rudy Śląskiej teren hałdy przy kopalni *Pokój* został ujęty w programie LUMAT – Implementation of Sustainable Land Use in Integrated Environmental Management of Functional Urban Areas, prowadzonym przez Instytut Ekologii Terenów Uprzemysłowionych w Katowicach, zgłoszonym do programu Interreg Central Europe (w chwili pisania opracowania projekt II etapu, jako jeden z 91 spośród 611 złożonych wniosków). W Chorzowie dla terenów Placu Powstań Śląskich oraz terenu wokół przyszłego muzeum hutnictwa sporządzono już dokumentacje projektowe i miasto szuka obecnie wsparcia finansowego dla ich realizacji. Można też wspomnieć, że w wyniku współpracy władz miasta oraz Wydziału Architektury Politechniki Śląskiej tereny te, w szerszym kontekście, były w 2015 r. tematem opracowań projektów inżynierskich, zaprezentowanych w Furheart Gallery na wystawie poświęconej terenom rozwojowym w centrum Chorzowa.

Prawdziwe wydaje się stwierdzenie Gehla [2009, s. 22] mówiące o tym, że „*istotnym powiązaniem jest to, że zarówno charakter jak i rozmiar życia miasta zależą w przeważającej mierze od jakości przestrzeni miejskiej.*” Mając na uwadze działania władz miejskich dotyczące przestrzeni publicznych Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic zrealizowane w ostatnich latach, można przypuszczać, że nastąpią dalsze skoordynowane i interdyscyplinarne działania polegające na przekształcaniu zdegradowanych terenów w prosperujące przestrzenie publiczne – co będzie przyczyniało się do procesu rewitalizacji i powrotu do centrum.

Informacja o projekcie

Opracowanie pt.: „Zintegrowany Projekt Przekształcania Kluczowych Przestrzeni Publicznych Obszaru Funkcjonalnego Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic” zostało wykonane w ramach projektu „Zintegrowane podejście do problemów obszarów funkcjonalnych na przykładzie Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic”, realizowanego przy współfinansowaniu środkami budżetu państwa ujętymi w części 34 – Rozwój Regionalny i koordynowane przez Miasto Chorzów jako lidera projektu. Skład zespołu projektowego: Michał Stangel (główny projektant), Marta Ulfik, Jerzy Bugla (oszacowanie kosztów), Adrian Zięba, Filip Piaścik, Olimpia Pilarz, Ewa Twardoch (konsultacje przyrodnicze). Adrian Zięba uczestniczył w opracowaniu w ramach obowiązkowej praktyki studenckiej, realizowanej na podstawie umowy pomiędzy Wydziałem Architektury Politechniki Śląskiej a Biurem Projektów Urbanistyki i Architektury ARCA. Projekt jest dostępny na stronie www.miasto3.com.

Literatura

- Chmielewski J., 2001, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*. Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa.
- Gasidło K., 2010, *Kierunki przekształceń przestrzeni przemysłu*. Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- Gasidło K., 2014/15, *Autorski program i wykład z przedmiotu Rewitalizacja i rewaloryzacja urbanistyczna*. Politechnika Śląska, Gliwice.
- Gehl J., 2009, *Życie między budynkami: użytkowanie przestrzeni*. Wyd. RAM, Kraków.
- Gehl J., 2014, *Miasta dla ludzi*. Wyd. RAM, Kraków.
- Krajowa Polityka Miejska*. Rada Ministrów RP, 20 października 2015.
- Lerner J., 2007, *Jaime Lerner Sings of the City*. prezentacja na konferencji TED, www.ted.com/talks/lang/pol/jaime_lerner_sings_of_the_city.html.
- Niezabitowska E., 2014, *Metody i techniki badawcze w architekturze*. Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice.

- Ogrodnik D, 2012, *Strukturalne przesłanki rewitalizacji śródmieść – przykład Krakowa*. Wyd. Politechniki Krakowskiej, Kraków.
- Ramowa koncepcja zagospodarowania budynku nadszybowego szybu „Andrzej” w Rudzie Śląskiej, 2014, Fundacja Szyb Andrzej, Ruda Śląska.
- Stangel M., 2013, *Kształtowanie współczesnych obszarów miejskich w kontekście zrównoważonego rozwoju*. Wyd. Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- Studium konserwatorskie remontu elementów budowlanych hali elektrowni siłowni dawnej Królewskiej Huty przy ul. Metalowców w Chorzowie*, 2013, Atectis, Ruda Śląska.
- Ustawa z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (art. 2 ust. 6. Dz.U.2012.poz. 647).
- Zintegrowana strategia rozwoju obszaru funkcjonalnego Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic do 2030 r.*, Respublic, Chorzów, 2014.
- Zintegrowany Projekt Przekształcania Kluczowych Przestrzeni Publicznych Obszaru Funkcjonalnego Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic* wykonany w ramach projektu „Zintegrowane podejście do problemów obszarów funkcjonalnych na przykładzie Chorzowa, Rudy Śląskiej i Świętochłowic”, 2014, ARCA Biuro Projektów Urbanistyki i Architektury Michał Stangel, Chorzów, Ruda Śląska, Świętochłowice, Gliwice.
- www.miesto3.com/uploads/docs/PPKPP-prezentacja1-ogolna.pdf